

Asia: VN/16835/2024

Lausuntopyyntö etukäteismaksusta tuomioistuimissa

Lausunnonantajan lausunto

Miten katsotte etukäteismaksun vaikuttavan asianosaisen harkintaan asiansa saattamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi?

Kela kiittää mahdollisuudesta lausua esiselvityksestä.

Kelan etuuspäätöksiä koskeva muutoksenhakujärjestelmä on kaksiportainen. Ensimmäisenä valitusasteena toimii sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta, jonka päätöksestä on mahdollista valittaa vakuutusosoikeuteen. Joissakin etuuksissa ja asioissa, kuten perustoimeentulotuessa, muutoksenhaku tapahtuu yleisten hallintotuomioistuinten kautta.

Suurin osa Kelan etuuspäätöksiä koskevista muutoksenhakuasioista on tuomioistuinmaksulain mukaan maksuttomia. Poikkeuksen tästä muodostavat yksityishenkilön vakuutusosoikeudessa vireille panemat asiat, joissa ei ole kyse heidän välittömästä etuudestaan. Kun yksityishenkilö valittaa työnantajan, yrittäjän tai ammatin- taikka elinkeinonharjoittajan ominaisuudessa, ei kyse ole välittömästä etuudesta, joten tällöin peritään oikeudenkäyntimaksu. Lisäksi oikeudenkäyntimaksu peritään, kun kyse on yksityishenkilön vakuutusosoikeudessa vireille panemasta päätöksen poistamista koskevasta asiasta.

Etukäteismaksujen vaikutus asianosaisen harkintaan asiansa saattamisesta muutoksenhakuelimen ratkaistavaksi olisi kokonaisuutta silmällä pitäen vähäinen. Oikeudenkäyntimaksu peritään vain edellä mainituissa, vakuutusosoikeudessa käsiteltävissä asioissa. Asiamäärät ovat pieniä suhteessa muihin Kelan etuuksia koskeviin muutoksenhakuasioihin.

Etukäteismaksulla voisi olla positiivista ohjausvaikutusta yksityishenkilön vireille panemissa poistoasioissa. Etukäteen suoritettava maksu kannustaisi yksityishenkilöä harkitsemaan, onko poistohakemuksella eli ylimääräiselle muutoksenhauulle todellista tarvetta tai perustetta. Poistohakemuksia edeltää tyypillisesti se, että kaikki varsinaiset muutoksenhakukeinot on jo käytetty. Poistohakemuksia tehdään joskus toistuvasti.

Etukäteismaksuilla voisi olla ohjaavaa vaikutusta julkisuuslain mukaisiin tietopyyntöihin liittyvässä valituskäyttämisyksistössä. Etukäteismaksu voisi vähentää perusteettomia valituksia sekä kohdentaa rajallisia tuomioistuinresursseja muihin asioihin. Tällä olisi oletettavasti myös positiivisia vaikutuksia hallinto-oikeuksien käsittelyaikoihin.

Onko teillä muuta lausuttavaa?

Voidaan katsoa, ettei etukäteismaksu estäisi henkilöiden pääsyä oikeuksiinsa Kelan etuuspäätöksiä koskevilla muutoksenhakuasioissa. Oikeudenkäyntimaksu peritään yksityishenkilöltä vain rajatuissa, vakuutuslaitosten käsittelyssä asioissa. Oikeudenkäyntimaksua ei peritä yksityishenkilön vireille panemasta valitusasiasta, jossa on kyse yksityishenkilön välittömästä etuudesta.

Julkisuuslain mukaisia tietopyyntöjä koskevien valitusasioiden osalta todetaan, että oikeusturva ei saa tosiasiallisesti muodostua maksukykyisidonnaiseksi. Nähdäksemme tässä voisi myös olla olemassa riski, että esim. ns. rajatapaukset jätettäisiin saattamatta muutoksenhakuasteen arvioitavaksi kustannussyistä. Tämä voi heikentää lain soveltamiskäytännön yhdenmukaistumista. Toki tälläkin hetkellä peritään oikeudenkäyntimaksu jälkikäteen. Vaikutuksia lieventävinä tekijöinä voidaan pitää mahdollisuutta jättää maksu perimättä yksittäistapauksissa, sekä toimivaa ja kattavaa oikeusapujärjestelmää.

Etuusväärinkäytökset (kuten esim. petosepäilyt) käsitellään yleisissä tuomioistuimissa. Etukäteismaksun ei tulisi heikentää vastaajan tosiasiallista mahdollisuutta hakea muutosta esimerkiksi käräjäoikeuden tuomioon. Niin ikään olisi tärkeää varmistaa, ettei etukäteismaksu tosiasiallisesti estä vahingonkorvausvastuun tuomioistuinkontrollia taloudellisista syistä.

Jatkovalmistelussa on syytä huomioida toimeentuloturvaetuuksien muutoksenhakujärjestelmän erityispiirteet. Valitusta ei laiteta suoraan vireille muutoksenhakuelimessä, vaan asianosaisen toimittaa valituksen ensiksi Kelalle itseoikaisumahdollisuuden tutkimista varten. Jos Kela ei voi itseoikaista päätöstä, josta on valitettu, lähettää Kela valituksen muutoksenhakuelimelle käsiteltäväksi. Ajatus, jonka mukaan asianosainen hoitaisi samalla kertaa sekä valituksen vireillepanon että etukäteismaksun suorittamisen sähköisessä asiointipalvelussa tai muutoin asioimalla, ei siis toimi toimeentuloturvaetuuksissa. Myös sellainen ilmiö on mahdollinen, että asianosainen laittaa vireille valituksen Kelassa, mutta peruu valituksensa etukäteismaksun vuoksi, mikäli Kela ei tee itseoikaisua.

Asianosaisten lisäksi myös Kela ja muut viranomaiset voivat joutua maksamaan oikeudenkäyntimaksuja. Vakuutuslaitosten ja hallinto-oikeudet voivat velvoittaa Kelan suorittamaan oikeudenkäyntimaksun Kelan vireille panemassa asiassa. Kelan vireille panemien asioiden määrä on kuitenkin vähäinen verrattuna Kelan asiakkaiden vireille panemiin asioihin.

Kelan arvion mukaan siirtyminen etukäteismaksuihin lisäisi Kelan hallinnollista työtä verrattuna tähänhetkiseen tilanteeseen. Nykymallissa Kela suorittaa maksun käytännössä vain, jos Kelan tekemä valitus tai hakemus ei menesty. Etukäteismaksuihin perustuvassa järjestelmässä maksut suoritettaisiin aina, kun asia laitetaan vireille. Lisäksi pitäisi järjestää kirjanpidollinen seuranta sitä varten, palautetaanko oikeudenkäyntimaksut vai ei. Myös palautusten käsittely olisi uusi työvaihe.

Esiselvityksessä ei ole otettu tarkasti kantaa siihen, miten viranomainen konkreettisesti suorittaisi etukäteismaksun. Arvion mukaan Kelan kannalta helpoin menettely olisi kuitenkin se, että Kela saisi laskun suoritettavasta etukäteismaksusta. Tämä istuisi parhaiten nykyisiin jo olemassa oleviin maksuprosesseihin.

Hassel Petri
Kansaneläkelaitos